

забезпечення правопорядку, відмінностями нормативної регламентації, метою, фактичними підставами, правовими наслідками та процесуальними особливостями застосування. Вони характеризуються стабільністю змісту і призначення, застосовуються лише до винних у вчиненні адміністративних проступків. Тому загальною їх особливістю є репресивний, каральний характер.

А.Т. Комзюк вважає, що адміністративне стягнення є мірою відповідальності, правовим наслідком адміністративного правопорушення. Воно застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами [3, с. 225].

Висновок. Метою адміністративного примусу як різновиду захисту учасників виборів і референдумів в Україні є захист прав і свобод людини, інтересів держави й суспільства та створення умов для виконання учасниками виборів і референдумів повноважень, реалізації прав та обов'язків наданих Конституцією і законодавством України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Небрат О.О. Деякі аспекти застосування адміністративного примусу при здійсненні охорони громадського порядку / О.О. Небрат // Форум права. — 2009. — № 3. — С. 465 — 470.
2. Бурда С.Я. Адміністративний примус в реалізації захисту прав суб'єктів виборчого процесу / С.Я. Бурда // Науково-аналітичний журнал Митна справа, № 6(66). — 2009, частина 2. — С. 174-179.
3. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації [Монографія] / А.Т. Комзюк. — Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. — 336 с.
4. Адміністративне право України: Підручник / [Битяк Ю.П., Гаращук В.М., Дьяченко О.В. та ін.]. — К.: Юрінком Інтер 2007. — 544 с.
5. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 № 565-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 4, Ст. 20.

УДК 341.1.01

Т.С. Цимбрівський, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права ЛьвДУВС, к.ю.н.

ПРИНЦИП ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ТА НОРМИ *JUS COGENS* У ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У статті здійснено наукове дослідження принципу територіальної цілісності на предмет його відповідності ознакам норм *jus cogens*. Особлива увага приділяється актуальним доктринальним розробкам поняття принципу територіальної цілісності. Розглядається юридичний зміст концепції *jus cogens*.

Ключові слова: *основні принципи міжнародного права, принцип територіальної цілісності, норми jus cogens, механізм міжнародно-правового регулювання.*

Статья предлагает научное исследование принципа территориальной целостности касательно его соответствия юридическим свойствам норм *jus cogens*. Особое внимание уделяется актуальным доктринальным разработкам понятия принципа территориальной целостности. Рассматривается юридическое содержание концепции *jus cogens*.

Ключевые слова: *основные принципы международного права, принцип территориальной целостности, нормы jus cogens, механизм международно-правового регулирования.*

The article suggests scientific research of the principle of territorial integrity in relation to its accordance with **jus cogens** norms. Special attention is drawn to current theoretical constructions of the notion of the territorial integrity principle. Legal characteristics of the **jus cogens** concept are taken into account.

Key words: *basic principles of international law, the principle of territorial integrity, the rules of jus cogens, a mechanism for law International legal regulation.*

Постановка проблеми. Принцип територіальної цілісності, який входить до системи основних принципів міжнародного права, становить одну із загальнообов'язаних норм міжнародного права. Разом з тим окремі аспекти принципу територіальної цілісності як от співвідношення принципу із нормами **jus cogens**, що безпосередньо стосуються його юридичної природи, залишаються дискусійними питаннями теорії міжнародного права. У зв'язку з цим у практиці міжнародного права нерідко виникають проблеми щодо регламентації відносин між суб'єктами з приводу дотримання принципу територіальної цілісності.

Стан дослідження. Існуючі наукові розробки принципу територіальної цілісності мають відношення головним чином до загальнотеоретичних питань (ознак, нормативних приписів принципу тощо), які розкривають насамперед його правовий зміст. З-поміж вчених, котрі досліджували принцип територіальної цілісності в даному контексті, необхідно виокремити Л. Волову, Б. Кліменка, І. Лукашука, А. Талалаєва. Окрім того, на увагу заслуговують також наукові праці Г. Мелкова, Ф. Мірзоева, О. Тунова, у яких розглядається принцип територіальної цілісності у механізмі регулювання міжнародно-правових відносин.

Мета статті полягає у спробі систематизації сучасних доктринальних вчень про принцип територіальної цілісності в частині, що стосується характеристики принципу з точки зору норм **jus cogens**.

Виклад основних положень. Важливе питання теорії міжнародного права складає співвідношення основних принципів міжнародного права з нормами, які мають характер **jus cogens**. Відсутність консолідованої точки зору з цього приводу обумовлена в першу чергу тим, що сьогодні концепція **jus cogens**, а особливо елементи її юридичної природи (зміст, сфера застосування, а також коло таких норм) досі перебувають у стані інституціоналізації [1, с. 72-73].

Незважаючи на те, що окремі загальнообов'язані норми міжнародного права (заборона геноциду, заборона катування, заборона піратства, заборона расової дискримінації, заборона рабства, заборона злочинів проти людяності тощо [2; 3, с. 117; 4, с. 146]) визнаються як норми **jus cogens**, приналежність інших норм, в тому числі і основних принципів міжнародного права, до **jus cogens** є спірним питанням.

Досить поширеним у науковій літературі є підхід, який полягає у беззастережному визнанні того факту, що усі основні принципи міжнародного права належать до **jus cogens** [4, с. 146; 5, с. 667; 6, с. 713]. Натомість в інших випадках дослідники виступають прихильниками точки зору про те, що не усі принципи міжнародного права слід розглядати як норми **jus cogens** [3, с. 121]. Означені доктринальні розбіжності щодо тлумачення означеного питання водночас також є актуальними і для принципу територіальної цілісності.

Найбільш неоднозначний аспект в даному контексті становить характер **jus cogens** у принципі територіальної цілісності. Теоретичні розробки, як правило, висувають ідею стосовно заперечення (Іран [7], Нідерланди [8]) або визнання [9, с. 52] принципу територіальної цілісності як норми **jus cogens**. Характерно, що подібні твердження не містять обґрунтування, яке б переконливо свідчило на користь слухності одного із обраних підходів.

В даному випадку необхідно насамперед звернути увагу на те, що міжнародно-правова дефініція поняття „**jus cogens**” та її зміст передбачені у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. [4] Так, відповідно до положень статті 53 конвенції під імперативною нормою загального міжнародного права (**jus cogens**) розуміють норму, що приймається і визнається міжнародним співтовариством в цілому як норма, відхилення від якої недопустиме і яку може бути змінено тільки наступною нормою загального міжнародного права, що носила б такий же характер.

Відтак, норма *ius cogens* в основному характеризується всезагальним визнанням, категоричністю приписів, визначених її юридичним змістом.

Розглянуті юридичні властивості *ius cogens* можуть виступати об'єктом широкого тлумачення.

Наприклад, залишається без відповіді питання про характер визнання норми *ius cogens* з боку міжнародного співтовариства в редакції відповідних положень статті 53. У зв'язку з цим закономірно постає питання стосовно критеріїв, які б встановлювали кількісні параметри визнання з боку держав (універсальне, регіональне, субрегіональне тощо), яке є достатнім для кваліфікації норми як *ius cogens*.

Означена стаття не розкриває суть низки інших важливих аспектів, пов'язаних із *ius cogens*. У статті, приміром, не наведено принаймні прикладів норм *ius cogens*, які відповідають вимогам визначення, закріпленого у статті 53. Цілоком ймовірно, що упорядники статті свідомо не включали переліку *ius cogens* з тією метою, щоб це не викликало протести з боку інших держав, які б вбачали в цьому загрозу вибіркового визначення *ius cogens*. Втім, і сьогодні у теорії та практиці міжнародного права коло норм *ius cogens* залишається невизначеним, що призводить до того, що одні й ті ж норми міжнародного права залежно від трактування виступають *ius cogens*, а інші не належать до цієї категорії.

Категоричність приписів норм *ius cogens*, як вбачається, можна віднести до оціночного поняття. З огляду на те, що значна кількість забороняючих норм міжнародного права є ідентичними за ступенем категоричності юридичного змісту, відтак на практиці можуть мати місце ситуації, пов'язані із складністю виокремлення норм *ius cogens* з-поміж таких норм міжнародного права.

Проте, як зазначалось вище, заборона катування, на відміну від інших норм міжнародного права, відноситься до *ius cogens*. Міжнародно-правовий зміст заборони катування закріплений у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [10].

Згідно статті 3 конвенції встановлено пряму заборону щодо катування, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Натомість абсолютний всеохоплюючий характер заборони катування забезпечує зміст статті 3 у її взаємозв'язку з статтею 15, яка виключає будь-який відступ від заборони катування навіть під час війни чи суспільної небезпеки.

В такий спосіб створюється комплексна заборона щодо катування категоричність припису якої, як видається, відповідає вимогам статті 53 Віденської конвенції. На підставі цього, а також беручи до уваги відповідну практику Європейського суду з прав людини, можна зробити висновок про те, що заборона катування не випадково входить до числа норм *ius cogens*. Разом з тим слід зауважити, що не усі норми міжнародного права характеризуються такою категоричністю нормативних приписів, які присутні у заборони катування.

Нормативні приписи принципу територіальної цілісності не відзначаються абсолютною категоричністю, яка властива відповідним приписам заборони катування. Незважаючи на те, що до невід'ємних елементів юридичного змісту принципу територіальної цілісності належать заборона застосування сили чи погрози нею проти територіальної цілісності чи політичної незалежності, заборона перетворення державної території в об'єкт військової окупації тощо [11, с. 61] сьогодні існують певні умови, за яких допускається відступ від таких приписів.

Сучасні міжнародно-правові відносини характеризуються, зокрема, проявами застосування сили проти територіальної цілісності, пов'язаних із необхідністю гуманітарної інтервенції, превентивної самооборони в контексті боротьби із тероризмом чи виробництвом або поширенням зброї масового знищення. Більше того, спостерігається також динаміка реалізації секесії як форми самовизначення народів, що, у свою чергу, теж позначається на цілісності державної території. Відтак, зобов'язальна сила юридичних приписів принципу територіальної цілісності є відмінною від тієї, що відображена у забороні катування.

Висновки. Сьогодні передчасно стверджувати про те, що принцип територіальної цілісності, який є універсальною міжнародно-правовою нормою, котра кодифікована у низці міжнародних угод та резолюцій

міжнародних організацій, має характер норми *ius cogens*. Звідси також випливає і те, що не усі принципи сучасного міжнародного права можна автоматично відносити до категорії норм *ius cogens*.

Станом на сьогоднішній день єдиним офіційним джерелом поняття *ius cogens*, в умовах відсутності будь-яких інших міжнародно-правових актів, виступає Віденська конвенція 1969 р. Поза тим, що зміст статті 53 містить формально визначені та загальновизначні елементи поняття *ius cogens*, дана категорія міжнародного права перебуває у стадії становлення і розвитку. Основні напрямки інституціоналізації *ius cogens* потребують спрямування у бік створення конкретного юридичного наповнення ознак у їх розгорнутому тлумаченні, що розкривають зміст поняття. Від цього безпосередньо залежить визнання у майбутньому за принципом територіальної цілісності, а також іншими нормами міжнародного права *ius cogens*.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цимбрівський Т.С. Механізм міжнародно-правового регулювання та основні принципи міжнародного права / Т.С. Цимбрівський // Матеріали звітної наукової конференції факультету з підготовки слідчих (Львів, 25 березня 2011 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – С.72-73.
2. Фрагментация международного права: трудности обусловленные диверсификацией и расширением сферы охвата международного права. Доклад исследовательской группы комиссии международного права // Генеральная Ассамблея ООН. А/СN.4/L.682, 13 April 2006.
3. Толстых В.Л. Курс международного права: учебник / В.Л. Толстых. – М.: Волтерс Клувер, 2010. – 1056 с.
4. Венская конвенция о праве международных договоров. Комментарий. – М.: юридическая литература, 1997. – 336 с.
5. Проблемы теории государства и права: учебник. Под ред. М.Н. Марченко. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2008. – 784 с.
6. Черниченко С.В. Очерки по философии и международному праву / С.В. Черниченко. – М.: Научная книга, 2009. – 766 с.
7. Written statement of the Islamic Republic of Iran in the case concerning Accordance with international law of the unilateral declaration of independence by the provisional institutions of self-government of Kosovo before the International Court of Justice. 17 April 2009. – Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15646.pdf>.
8. Accordance with international law of the unilateral declaration of independence by the provisional institutions of self-government of Kosovo before the International Court of Justice. Written comments of the Kingdom of the Netherlands. 17 July 2009. – Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15692.pdf>.
9. Остроухов Н.В. Территориальная целостность в современном международном праве и ее обеспечение в Российской Федерации и на постсоветском пространстве: Монография / Н.В. Остроухов. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 352 с.
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. // Урядовий кур'єр. – № 215. – 17.11.2010 р.
11. Цимбрівський Т.С. Принципи територіальної цілісності та непорушності кордонів у міжнародному праві: теорія і практика / Т.С. Цимбрівський. – Львів, 2009. – 214 с.